

Наталія Галенко,

учитель початкових класів комунального закладу «Березнянський навчально-реабілітаційний центр» Чернігівської обласної ради

ПРИРОДА ЯК ЗАСІБ КОРЕКЦІЇ ПОРУШЕНЬ РОЗВИТКУ ДІТЕЙ МОЛОДШОГО ШКІЛЬНОГО ВІКУ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ (із досвіду роботи)

Найбільшу насолоду й радість, найпалкішу любов до рідного краю, до життя викликає природа, яка завжди чарувала й чарує, хвилювала й хвилюватиме. Людина – частина природи. Природа оточує дітей усюди. Вона цікавить їх, привертає увагу і певним чином впливає на них. Збагачуючи і розширюючи уявлення дітей про природні явища, про життя рослин і тварин, про творчу працю людей з вирощування культурних рослин і корисних тварин, я пробуджую в них живий інтерес до навколишнього світу, бажання працювати разом із дорослими, приносити користь, бажання охороняти ліси, зелені насадження. Виховуючи в дітей із самого раннього віку любов, інтерес до рідної природи, залучаючи їх до праці, формую у вихованців працьовитість, бережливе ставлення до природи, розвиваю почуття прекрасного. У навчально-реабілітаційному центрі діти знайомляться зі світом знань про природу, і майбутнє їхнє ставлення до неї залежить від того, наскільки вони оволодівають цими знаннями, як у них буде виховано бережне ставлення до природи. Те, що природа життєдайно впливає не тільки на наш душевний стан, але й на фізичне здоров'я, відомо з давніх часів. Отже, важко переоцінити вплив природи на людину. Вона — всюди! Таким чином, актуальність проблеми, її недостатня теоретична і методична розробленість зумовили вибір теми мого проблемного питання: “Природа як засіб корекції порушень розвитку дітей молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами”.

Якщо дитина плаче,
цілуючи нещасного kota,
то я скажу усім одначе,
що у світі є любов і доброта.

Антуан де Сент-Екзюпері

У закладі, де я працюю, освітнім процесом охоплені вихованці з особливими освітніми потребами. Діти не лише здобувають знання, а й проходять реабілітацію, корекцію порушень розвитку. В цьому і полягає специфіка роботи. В основу моєї роботи з вихованцями покладено сучасне наукове розуміння компенсації та корекції, соціальної адаптації та інтеграції в суспільство дітей з порушеннями розвитку.

Пріоритетними напрямками роботи є – створення максимально сприятливих педагогічних і соціально-психологічних умов з метою всебічного розвитку можливостей і здібностей дітей з особливими освітніми потребами, корекції їх психофізичних вад, збереження та зміцнення здоров'я відповідно до шкільної програми «Центру сприяння здоров'ю» та успішної інтеграції вихованців у сучасне суспільство.

Корекційне навчання та виховання реалізовується через низку спеціально підібраних завдань і вправ, що забезпечують подолання порушень розвитку дітей з особливими потребами, за рахунок застосування методів навчання, що враховують індивідуальні особливості таких дітей. У початковій школі закладу всі діти з особливими потребами включені в освітній процес. Вони освоюють основи незалежного життя, засвоюють нові форми поведінки, спілкування, взаємодії. Працюючи багато років з учнями початкових класів, я намагаюся знайти такі шляхи вдосконалення освітнього процесу, що сприяв би мотиваційному саморозкриттю, самовираженню, самовдосконаленню школярів, їх комунікативно-творчих здібностей.

Розвиток і корекція уваги, сприймання, мислення, пам'яті, уяви, розвиток дрібної моторики треба розглядати інтегровано, оскільки жоден із мислительних процесів не працює сам по собі, а розкривається, розвивається, коригується системно. Паралельно напрацьовуються: збагачення словникового запасу, розвиток мовлення, збільшення обсягу

пам'яті; відбувається різнопланове інформаційне збагачення. Розвиток широкого діапазону психічних процесів сприяє становленню наполегливості і цілеспрямованості, творчої активності, відповідальності та старанності, дисципліни і критичного мислення, здібності аргументовано відстоювати свої погляди і переконання; пробуджує в дітей емоційне задоволення, позитивне ставлення до навчання, бажання пізнавати більше.

Корекційно-розвиткова робота передбачає вирішення специфічних завдань, зумовлених особливостями психофізичного розвитку здобувачів освіти. Одним із засобів у подоланні порушень розвитку дітей є природа.

“Людина була й завжди залишається дітям природи, і те, що ріднить її з природою, має використовуватися для її прилучення до багатств духовної культури” – писав В.Сухомлинський. Спілкування з природою повинно відбуватися в різних формах: через працю, споглядання, творчість, науковий пошук, спостереження, милування. І тут важливим є створення умов, за якими дитина могла б торкнутися природи не тільки рукою, а й розумом, серцем і душею.

З цього приводу В. Сухомлинський зауважував: “Маленька людина, в якій відкрилися очі на світ, бачить корінь, стебло, листя і міркує про те, як взаємопов’язані ці частини рослини як єдиного цілого”. За переконанням педагога, природа є колискою дитячої думки, тому потрібно прагнути, щоб кожна дитина пройшла школу дитячого мислення щодо спілкування з природою. Важливим є те, щоб діти, бачачи і розуміючи свою єдність з природою, переживали, оберігали і примножували природні багатства.

Освітній процес базує на компетентнісно орієнтованих завданнях з використанням сучасних освітніх технологій. Для емоційно-естетичного сприйняття природи на уроках (української мови, літературного читання, природознавства, трудового навчання, образотворчого мистецтва, музики, соціально-побутового орієнтування, основ здоров’я та ін.) систематично проводжу дидактичні ігри природничої тематики, цікаві пізнавальні вправи (ребуси, шаради, кросворди, анаграми тощо), що сприяє полегшенню засвоєння матеріалу, «заочні» подорожі в природу, «усні журнали», репортажі з місця подій та ін. Такі форми проведення навчальних занять позитивно впливають на емоційну сферу дитини, сприяють розвитку уяви, фантазії, мислення, уваги. Поряд із фронтальними та індивідуальними формами роботи діти залучаються до колективної діяльності. Також першорядного значення надаю спостереженням у природі, власним дослідженням, практичним роботам, роботі з інформаційними джерелами, дослідом (спостереження за проростанням цибулі, насіння огірка), практичній діяльності з охорони природи. На уроках використовую методи навчання: пояснювально-ілюстративні, репродуктивні, частково-пошукові, дослідницькі, метод проблемного викладу тощо.

У своїй роботі враховую вікові особливості вихованців з особливими освітніми потребами початкової ланки, розвиваю їх пізнавальну активність, створюю на уроці атмосферу зацікавленості, здійснюю міжпредметні зв’язки, використовую дидактичні та наочні матеріали, застосовую різноманітні ігрові вправи з метою розвитку емоційної сфери, уваги, пам’яті, мислення, зв’язного мовлення тощо. Крім того, вважаю, важливим є уміння розподіляти активність – свою власну і школярів – шляхом розгортання різних видів діалогічних форм, роботи в парах, групах, за допомогою організації інтерактивної навчально-пізнавальної діяльності. Бо саме застосування інтерактивних технологій навчання допомагає педагогам досягти розвивальних та дидактичних цілей, створює атмосферу взаємної підтримки, взаєморозуміння між вихованцями, надає можливість кожному школяреві самоактуалізуватись та самореалізуватись. Цьому сприяють інтерактивні прийоми «Незакінчене речення» (часто при мотивації навчальної діяльності), «Мікрофон» (доцільно у визначенні мети уроку та підбитті підсумків), "Асоціативний кущ", "Мозковий штурм", дидактичні ігри, робота в парах, групах тощо. Особливу увагу звертаю на використання в практиці роботи психофізіологічних особливостей своїх вихованців та використовую їх під час проведення уроків. З метою розвитку пам’яті молодших школярів, я на кожному уроці використовую наочність, дидактичний, демонстраційний (відповідно до теми: овочі, фрукти, листочки дерев, насіння

рослин, колоски, зернинки, гриби тощо) та роздатковий матеріал, який сприяє кращому засвоєнню матеріалу і реалізовував корекційну мету.

З метою досягнення поставленої мети, глибокого розкриття теми уроку використовую в практиці своєї роботи найновіші досягнення педагогічної науки: активні та інтерактивні методи навчання, методи особистісно-орієнтованого навчання та інші. При підготовці до уроку користуюся сучасною науково-методичною літературою, фаховими журналами, методичними листами, газетами.

Наприкінці кожного уроку ми разом з учнями обговорюємо їх досягнення за урок, даю чіткі настанови на наступний урок та глибоко аналізую виконання дітьми запропонованих вправ із їх корекцією.

Потяг до всього живого, закладений у людині від самого народження, найяскравіше виявляється в дитячому віці. Дитина радіє і першій весняній квіточці, і комасі, що прокинулася від зимового сну; її приваблює і таємничий ліс. Однак відчуття краси, розуміння природи не приходить саме собою. Його треба виховувати з дитинства, коли інтерес до навколишнього особливо великий. Процес цей складний і тривалий. Навколишній світ в усій своїй красі і неповторності відкривається перед дитиною лише тоді, коли вона сприймає його безпосередньо. Діти виявляють турботу передусім про ті об'єкти, що бачили, про які мають чимало відомостей; незнання ж спричинює в кращому разі байдужість. Нерідко ж не усвідомлюючи наслідків негативного ставлення до навколишнього діти завдають шкоди природі. Як же зробити, щоб людина змалечку не тільки оволоділа певними знаннями й уміннями, а й виросла чуйною, активною, коли йдеться про захист природи, поліпшення навколишнього середовища?

Проблема виховання дітей засобами природи та питання охорони навколишнього середовища хвилювали педагогів усіх часів, актуальною є і сьогодні.

Свідоме і бережливе ставлення кожної людини до природи можливе тільки при наявності екологічної культури, широких екологічних знань, які повинні формуватись, починаючи з дитинства. Знання про закономірності розвитку природи, знайомства з загадковим світом тварин, рослин, з особливостями їх поведінки, проблемами, які виникають в їх житті і дуже часто з вини людини, дадуть можливість кожному відчувати особисту відповідальність за майбутнє природи.

У досягненні позитивних результатів у вихованні любові до природи я беру до уваги, як і вікові, так і індивідуальні особливості, риси характеру, ставлення до навчання, потреби і здібності кожного свого вихованця. Лише за цієї умови можливо забезпечити свідоме і повноцінне сприйняття дитиною навчального матеріалу, вибрати в неї правильне відношення до навколишнього середовища, сформувати екологічну культуру. Початкова школа відкриває неабиякі можливості для цього, бо саме тут природна допитливість дітей та щирий інтерес до оточення створюють надзвичайно сприятливі умови для виховання в молодших школярів нашого закладу дбайливого ставлення до природи. Виховання любові до природи – одне з найважливіших завдань сьогодення. Уже з перших уроків підводжу дітей до думки, що людина — невід'ємна складова частина природи, що вона, розвиваючись та задовольняючи свої потреби, впливає на навколишнє середовище. Причому, цей вплив може бути як позитивним, так і негативним. На уроках природознавства наводжу приклади і показую, що в результаті безвідповідального ставлення до природи знищено ліси на значних територіях, суттєво скоротилася чисельність багатьох тварин, птахів і рослин, деякі навіть повністю зникли.

Оскільки для молодших школярів найдоступнішим є емоційно-естетичне сприйняття природного середовища, то я постійно знаходжу способи злиття емоційних почуттів у ставленні до природи з пізнавальними завданнями щодо її вивчення і практичними діями з охорони.

Дуже активною формою організації природоохоронної діяльності молодших школярів, які мають особливості в розвитку розумових процесів, є екскурсії, під час яких у них формуються позитивні установки, навички спостережливості, орієнтації в позитивних і негативних явищах у природному середовищі, емоційно-естетичного сприйняття відповідальності за її стан. Під час сезонних екскурсій у природу, акцентуючи увагу дітей на

характерних ознаках кожної пори року, формую почуття прекрасного, любов до рідного краю, навички грамотної поведінки в природі, оцінки позитивних і негативних дій людини стосовно навколишнього середовища. Виховувати в дітей відповідальне ставлення до природи – це складний і довготривалий процес. Його результатом повинно бути не лише оволодіння відповідними знаннями і вміннями, а й розвиток уміння і бажання активно захищати, поліпшувати природне середовище. Від успішного здійснення екологічного виховання, формування нового екологічного мислення залежить наше майбутнє, майбутнє наших дітей та, зрештою, майбутнє нашої держави. Вже в початкових класах дітям прищеплюю любов до навколишнього середовища, вчу оберігати "зелених друзів" та примножувати багатства. Елементи екологічного виховання червоною ниткою проходять через весь освітній процес. Щоб прищеплювати любов до природи і оберігати її, я на уроках даю багато цікавої і пізнавальної інформації на природну тематику.

З метою виховання гуманного ставлення до природи, розвиток чутливості до її краси я систематизувала свою роботу за допомогою таких психолого-педагогічних напрямів, які є основою формуючої методики:

- створення в школярів молодшого шкільного віку з особливими освітніми потребами позитивно-емоційної спрямованості на об'єкт природи за допомогою виразного демонстрування педагогом відповідного особистого ставлення до нього;
- активізація сенсорної сфери вихованців, тобто включення якомога більшої кількості аналізаторів у процес сприймання природного явища (уважно роздивитися, доторкнутися, споглядати, понюхати тощо);
- створення умов для активізації в пам'яті дитини образу об'єкта природи, який сприймається раніше (унаочнення, оповідання, бесіди тощо);
- моделювання ситуацій ототожнення себе з об'єктом живої природи (ігрові вправи, ігри-драматизації);
- вправлення в гуманних діях та вчинках щодо об'єктів природи.

Підготовка школярів до охорони природи здійснюється з урахуванням їх вікових особливостей. Скажімо, молодші школярі охоче доглядають за рослинами, молодими деревцями й маленькими тваринками. Захищаючи їх та вирощуючи, діти разом з цим мимовільно стають і покровителями самої природи. Багато приємних переживань і свіжих вражень приносять їм прогулянки й екскурсії в природу, спостереження за комахами, метеликами, жучками, мурашками, ведеться щоденник природи, фенологічних спостережень. Власна праця над доглядом за рослинами і тваринами, вирощення і збір врожаю, охорона природних об'єктів, мурашників, джмелів і бджіл, пташиних гнізд, водойм, парків, квітників, скверів, проведення Днів птахів, Днів лісу, Днів урожаю, відзначення професійних свят підвищують дієвість екологічного виховання молодших школярів, сприяють перетворенню знань в екологічні переконання.

Василь Олександрович Сухомлинський вважав, що природа мозку дитини потребує, щоб її розум виховувався серед природи, щоб думка переключалася з наочного образу на "обробку" інформації про цей образ. Якщо ж ізолювати дітей від природи, якщо з перших днів навчання вони сприймають тільки слово, то клітини мозку швидко стомлюються і не справляються з роботою, яку пропонує вчитель. Ось причина того явища, з яким багато вчителів часто зустрічаються в початкових класах: дитина немовби уважно слухає, але не сприймає жодного слова, бо педагог розповідає. У цьому разі учневі треба думати над правилами, розв'язувати задачі – все це абстракції, узагальнення, нема жодних образів, мозок стомлюється. Тут і виникає незацікавленість до матеріалу, який подає вчитель. Ось чому треба розвивати дітей, виховувати бережливе ставлення до природи, зміцнювати розумові сили дитини серед природи – це вимога природних закономірностей розвитку дитячого організму.

Організуючи процес вивчення навколишнього середовища, світу природи і людини, я добираю методи і форми, які стимулюють навчальну діяльність, роблять її творчою, бажаною і цікавою для кожної дитини. Бесіда захоплює тим, що ведеться в манері народних оповідей, легенд, переказів та інших жанрів фольклору. Роз'яснення також набирає великої сили

виховного впливу через використання народних прислів'їв, приказок, загадок, скоромовок, дражнилок та інших творів дитячого фольклору. Вони, як і рідна мова в цілому, відповідають генетичному кодові й рисам національної вдачі української дитини, а тому сприймаються нею легко й широко.

На почуття дитини впливає краса опису процесів, явищ природи і предметів навколишнього світу. В розповідь або під час бесіди включаю уривки з художніх творів, віршів, пісень і навіть казок.

Досвід показав, що вихованцям закладу, особливо молодшим школярам, важливо уявити незнайомі предмети або явища природи. Одним із методів забезпечення наочно – чуттєвої основи засвоєння знання є спостереження. Це цілеспрямоване, планомірне сприйняття об'єктів навколишньої діяльності. Воно підпорядковане конкретно визначеним цілям і вимагає вольових зусиль. Систематично спостерігаючи за об'єктами природи, в дітей формуємо спостережливість.

Діяльність дітей я організовую так, щоб через самостійні відкриття, розв'язання проблемних завдань, різноманітні дії з природними об'єктами вони оволодівали новими знаннями, вміннями та навичками. Тому одне із головних завдань – навчити дитину бачити навколишній світ.

Постійно в освітній роботі я використовую метод гри. Екологічні ігри та завдання дають дитині змогу відчувати себе частинкою природи, реагувати на проблеми, викликають бажання допомогти природі, захистити її від небезпеки. Сюжетні ігри з екологічним змістом допомагають ознайомитися з діяльністю людей, які досліджують стан природи та охороняють її. В іграх діти виконують різноманітні пізнавальні завдання. Пізнавальні завдання в іграх на матеріалі природи можуть бути найрізноманітнішими і передбачати закріплення уявлень про предмет і явища природи розвиток умінь порівнювати предмет, виділяти основні і другорядні ознаки, здійснювати класифікацію предметів. То ж звичайну буденну прогулянку можна перетворити на захоплюючу гру-змагання "Хто більше помітить красивого в природі".

Важливим засобом виховання любові до природи, емоційного позитивного ставлення, глибокої зацікавленості поліпшення природного середовища є масові заходи, зустрічі, вікторини, свята.

З метою детального вивчення птахів рідного краю та виховання любові до братів наших менших проводжу такі класні свята: "Зустрічаємо пернатих друзів", акції "Пташина ялинка", "Допоможемо зимуючим птахам"; виховні заходи – вікторини на тему: "Зелена аптека", "У світі птахів"; усні журнали "Будь природі другом"; подорожі "Допоможемо тваринам взимку"; конкурси малюнків "Зелений світ навколо мене"; диспути "Запитай у ялинки", "Танок осіннього листя"; в гостях у книги "Люби все живе", екскурсії-розмови "Чим пахне осінь?", "Дерева – символи України", "Квіти – легенди".

Охоплюючи дітей ще з молодшого віку цікавими заняттями, практичними корисними справами, ми даруємо їм радість пізнавального спілкування з природою, розвиваємо допитливість, інтерес до знань, до минулого нашого народу, звичаїв та традицій. Фольклорні твори і в наші дні відіграють винятково важливу роль у вихованні та навчанні дітей. Діти не байдужі до фольклору, їх приваблює виявлена в казках фантастика, афористичність прислів'я, метафоричність загадки, таємничість легенди, образна поетичність календарно-обрядової пісні.

Найбільшу увагу я приділяю маленьким за розміром фольклорним творам, які відзначаються великою глибиною і місткістю думки, яскравістю образів. Це передусім доступні сприйняттю моїх вихованців загадки, прислів'я і приказки, народні прикмети. З багатьма природними явищами діти зустрічаються кожного дня. Однак у них дуже часто не розвинена увага і спостережливість. Це призводить до неправильного розуміння багатьох явищ, а деякі об'єкти природи викликають у дітей навіть відразу. Виходячи з цього, з перших днів перебування дітей у Центрі я у доступній формі розкриваю складну систему взаємозв'язків предметів і явищ природи, вчу розуміти красу навколишньої природи.

Під час виховання в дітей бережливого ставлення до природи, я використовую й фольклорні твори – ліричні пісні, казки, легенди, перекази.

Краса рідного краю, чарівні картини природи – провідна тема, передусім, веснянок. У веснянках оспівується краса природи весною, коли вона ніби прокидається від сну, коли все оживає, оновлюється, розцвітає пишним цвітом. У них виражено почуття радості й захоплення цією красою. Веснянка привчає дітей спостерігати й розуміти явища навколишньої природи, помічати зміни в ній, відчувати її красу.

Поряд з веснянками поширені й не обрядові дитячі пісні про природу. Це життєво радісні твори, які розкривають різноманітність і багатство рослинного світу, його красу й цінність для людей. Ці пісні привчають дитину розуміти й любити народне життя, прищеплюють пошану до землеробства, привчають дітей до праці, виховують у дітей бажання бережливо ставитися до природи.

Аналогічним способом на заняттях використовую народні казки. Народна казка посідає важливе місце в навчально-виховній роботі на уроках. Адже в ній знайшли відображення взаємини між людьми, мораль і етика народу, картини з життя природи. Казки відзначаються великою простотою й дохідливістю розповіді, майстерним розгортанням сюжету, емоційною силою, яскравою образністю і барвистою мовою. Тому вони користуються великою популярністю серед дітей. Педагогічні казки ніби опосередковано, непомітно ззовні, але ефективно виховують у дітей найкращі людські почуття щиросердності і любові до всього живого і прекрасного.

Усім відомо, як діти люблять слухати одну й ту ж саму розповідь по кілька разів. Тому я використовую на заняттях сюжети добре відомих дітям казок. Практично будь-яка відома казка може стати "екологічною", якщо змінити відповідним чином певні деталі, сюжетну лінію або й окремих персонажів.

Чим цікавіше для дитини те, що вона вивчає, тим більше зосереджується її увага, тим глибше засвоюється знання.

Підсумовуючи вищесказане, скажу, що природоохоронну роботу доцільно проводити безперервно на всіх рівнях організації освітнього процесу, з усіх предметів, базуючись на принципах нероздільного зв'язку теорії з практикою, науковості, міжпредметності, індивідуального підходу. Тому для досягнення позитивних результатів у вихованні молодших школярів з особливими освітніми потребами потрібно брати до уваги вікові та індивідуальні особливості, риси характеру і використовувати різноманітні методи та форми для формування у дітей любові та емоційно позитивного ставлення до природи.

Врешті, можна дійти висновку, що подолання порушень розвитку засобами природи в молодших школярів дасть позитивну динаміку тоді, якщо створити такі педагогічні умови: давати дітям систематичні природничі знання; навчити дитину любити життя, природу, людей, себе, активно пізнавати світ. Формувати в дітей систему екологічних знань про предмети і явища природи, тобто вивчати самі предмети і явища в природі, зв'язки і відносини, які існують між ними. Розвивати моральні почуття, формувати моральну свідомість і опановувати навиками і звичками моральної поведінки. Проводити корекційні заняття в умовах комплексного використання різних видів діяльності молодших школярів у природі.

Використані джерела

1. Бубон В. Вчити не просто дивитися, а й бачити... *Початкова освіта*. 2008. № 14. С. 5–6.
2. Кабак І. Педагогічний внесок В.О. Сухомлинського у розвиток екологічного виховання дошкільників. *Науковий потенціал студентської молоді XXI століття: збірник наукових праць*. Полтава державний педагогічний університет імені В.Г. Короленка, Психолого-педагогічний факультет. Полтава, 2009. Ч. 1. С. 143–145.
3. Колупаєва А.А., Савчук Л.О. Діти з особливими освітніми потребами та організація їх навчання / Видання доповнене та перероблене: наук.-метод. посіб. К.: Видавнича група «АТОПОЛ», 2011. 274. С. 74 - 79 .
4. Сак Т. Психологічний зміст корекційно-розвивальної складової освітньої галузі «Природознавства» у школі інтенсивної педагогічної корекції. Дидактичні та соціально-психологічні аспекти корекційної роботи у спеціальній школі. Інститут спеціальної педагогіки АПН України. Київ, 2009. Вип. 11. С. 223–227.